

N.B. Zijn problemen indachtig om zijn boeken *Wij verdienen de Dood niet* (1953), *De hinkende god* (1954) en zijn roman over ‘Traumachia’ (ca.1950) uit te geven en nu (in 1959) moeite had met Angèle Manteau om haar te overtuigen om *De madonna met de buil* uit te geven, las hij het boek van Walter Krieg (zie hierna). In zijn radio-voordracht kon hij – zich verschuilend achter Goethe en andere schrijvers – zijn ongenoegen over uitgevers spuien. Het zal hem hebben opgelucht, want hij is de rest van zijn leven ‘de stal van Manteau’ trouw gebleven. FdV

Uitgevers en boekhandelaars op de korrel

Ward Ruyslinck, 1959

In zijn boosaardig geschriftje *Fingerzeige über den Umgang mit Autoren* drukte de Duitse uitgever Ernst Rowohlt zijn concurrenten op het hart niet met hun auteurs te gaan boemelen vooraleer het contract ondertekend is. Wat hij zich van dat boemelen precies heeft voorgesteld weet ik niet, maar dit lijkt me toch wel een erg optimistische Fingerzeig. Of wel is de ‘grand old man’ van de Duitse uitgeverwereld één van die witte raven, die zich ook op een andere dan een zakelijke basis kunnen instellen en niet alleen waarde hechten aan de productieve, maar tevens aan de menselijke eigenschappen van de auteur. Doorgaans zijn de betrekkingen tussen uitgever en auteur immers niet zó hartelijk, dat ze, evengoed vóór als na de ondertekening van het contract, tot verbroederings bij de tapkast zouden kunnen leiden. In tegendeel, het is bekend dat de omgangsvormen tussen uitgever en schrijver eerder beheerst worden door wederzijds wantrouwen dan door gemoedelijke schouderklopjes. In vele gevallen komen er zelfs epistolaire polemieken, schimpschriften en gerechtelijke dossiers aan te pas. Dit is noch een kwaadwillig verzinsel noch een bewering die op anekdotische overlevering berust. Een historiek van de verhouding uitgever-auteur zou in dit opzicht verrassende perspectieven openen. Ik weet niet of een dergelijke historiek niet reeds geschreven werd, doch een aanzienlijk deel van het daartoe vereiste materiaal werd in ieder geval reeds door Walter Krieg verzameld in zijn voortreffelijke studie *Materialien zu einer Entwicklungsgeschichte der Bücher-Preise und des Autoren-Honorars vom 15. bis zum 20. Jahrhundert* (Wien / Bad Bocklet / Zürich, Herbert Stubenrauch, 1953). De kennismaking met dit boek zal voor vele auteurs een hart onder de riem zijn, want dit met onverdachte wetenschappelijke objectiviteit geschetste historisch overzicht bevat niet alleen waardevolle gegevens voor degenen die zich wensen te verdiepen in de evolutie van de boekhandel en het uitgeversbedrijf sedert Gutenberg, maar bloemleest terzelfdertijd een overrompelend aantal bezwarende getuigenissen van beroemde auteurs tegen de grenzeloze aanmatigheden en gewetenloze afperserspraktijken van uitgevers en boekhandelaars. Uit de overvloed van aanhalingen, waarmee Krieg zijn werk heeft gestoffeerd, blijkt wel duidelijk, dat de uitgevers en boekhandelaars te allen tijde als ‘zwarte beesten’ stonden aangeschreven. Het loont beslist de moeite dit met enkele voorbeelden te illustreren.

Iemand van wie men allerminst scheldyriek zou verwachten is de hoofse Goethe, die de fiolen van zijn toorn hoofdzakelijk over de hoofden der boekhandelaars uitgiet.

‘Die Buchhändler sind alle des Teufels, für sie muss es eine eigene Hölle geben’

schrijft hij anno 1829 aan de curator Friedrich von Müller. Met zijn uitgever Cotta verkeerde de prins der Duitse dichters overigens ook niet altijd in een even goede verstandhouding; er deden zich herhaaldelijk wrijvingen tussen hen beiden voor en de Goethe-specialisten zullen ongetwijfeld het bestaan wel kennen van de boze brief die de gekrenkte auteur einde 1824 aan Cotta richtte, naar aanleiding van de bewering van deze laatste, als zou hij aan de uitgaaf van de *Morphologie* en *Kunst und Altertum* in totaal 9000 gulden hebben toegelegd.

Herder, Goethes vijf jaar oudere leidsman, schijnt helemáál niet tot compromissen bereid ten overstaan van de uitgevers, boekhandelaars en drukkers, te oordelen naar de smadelijke brief vol ‘vlammende’ verwensingen die de uitgever Hartknoch van hem ontvangt :

‘Euch Buchdrucker, Verleger und Buchhändler sollte überhaupt alle der leidige Teufel holen, wie er Euern ersten Ahnherrn, Erfinder in Deutschland, weiland Dr. Faust geholt hat. Die Autoren leben von den Brosamen, die von reicher Herrn Tische fallen, wie die Hündlein, und dann wollen sie (die Verleger) noch knausern. Verbrennen sollte man Euch, wie Sardanapel, auf Euren Papierschatzen, mit Weib und Kindern.’

Van een even onverzoenlijke gezindheid geeft Johann Peter Lyser [1804-1870] blijk in *Das Buch vom Rübezahl*, dat in 1834 bij Otto Wigand te Leipzig verschijnt en waarin hij de Buchhändler bestempelt als

‘ein Ungeheuer, das des Tigers Tücke, des Wolfes Gier, der Schlange Gift, des Fuchses List und der Katze betrügerische Falschheit in sich vereint’.

Verder heet het :

‘ ... dabei verfährt er (der Verleger) mit den Dichtern erbarmungslos wie der Rabe mit seinen Jungen, lässt sie darben, während er sich mästet – kurz, geht ein wahrer Dichter zu Grunde, so ist niemand anders als der Verleger daran schuld.’

Lysers grote tijdgenoot, de dramaturg Hebbel, is wel niet zo agressief, maar toch draagt ook hij de boekhandelaars geen goed hart toe.

‘Man kann leichter mit Christus auf den Wellen wandeln, als mit einem Buchhändler durchs Leben ...’

verklaart hij in een brief die dateert van 30 december 1861 en geadresseerd is aan Adolf Stern, de Dresdener hoogleraar, criticus en schrijver, die bekendheid verwierf met zijn ‘professorenromans’.

Anderen weer hanteren bij voorkeur het dichterlijke blaasroer en schieten hun giftpijltjes in de vorm van epigrammen af. Vlijmscherp is het kwatrijn, waarin de Göttinger puntdichter Abraham Gotthelf Kaestner de eerloze schraapzucht van de Leipziger uitgever Wendler aan de kaak stelt. Wendler had ter nagedachtenis van de populaire dichter en prozaschrijver Gellert, aan wiens werk hij fortuinen verdiende, een gedenkteken laten oprichten. Dit wekte in hoge mate de ergernis van Kaestner op en gaf hem volgende stekelige verzen in de pen:

Der schlecht bezahlt so viel für ihn gedichtet,
Ein Monument hat er dem nun errichtet.
Hätt' er ihm Brot bei seinem Leben,
Nicht nach dem Tode Stein gegeben.ⁱ

In een ander hekeldicht geeft Kaestner de oorzaak aan, waarom de dichters over 't algemeen voor jicht gevrijwaard blijven:

Mir hat den Grund ein Dichter jüngst gesagt:
Wir leben nicht an dieser Krankheit Jahre,
Uns legt zuvor der Hunger auf die Bahre.

In *Das Lob der Geldsucht* (1702) doet Bartold Feind op zijn beurt een duit in het zakje. Hij heeft het in de eerste plaats op de drukkers voorzien:

Der Dichter saet und pflanzt,
Der Drucker meih't und pflück't.

Ook de Engelse dichter Pope laat zich niet onbetuigd

What authors lose, their booksellers have won;
So pimps grow rich, when lovers are undone.

Aan dit requisitoir, dat lang niet met alle bezwarende getuigenissen kon rekening houden, zou misschien nog de bekende uitspraak van Voltaire kunnen worden toegevoegd, door Krieg eveneens geciteerd:

Les libraires et les acteurs sont les créatures des auteurs,
et ces créatures traitent fort mal leur créateur.

Het zou voorzeker geen onaardig idee zijn, moest iemand al deze uitlatingen, vermeerderd met vele andere voorbeelden uit de wereldliteratuur, willen verzamelen in een afzonderlijk boekje. De aldus ontstane bloemlezing zou meteen een waardige refutatie zijn van Rowohlts *Fingerzeige*, waarin maar al te graag de auteur als de wolf wordt voorgesteld en de uitgever als het schaap. Ik vraag me af, of er onder de levende schrijvers niemand zou zijn, die tijd en durf genoeg heeft om dit klachtenboek samen te stellen. Bij wijze van morele vergoeding, en ook als een soort eresaluut, zouden in dit boekje de uitgevers, die zich in hun betrekkingen met hun auteurs als onbaatzuchtige mecenasen hebben voorgedaan, op een afzonderlijke gulden bladzijde kunnen geciteerd worden. Voor de zetter zou dit aanhangseltje alvast geen extra inspanning betekenen.

ⁱ Slecht betaald voor zoveel gedichten
Dan nu een monument oprichten?
Had hij hem maar brood bij zijn leven
En niet na zijn dood steen gegeven.